

albo Proroków (Mt 5, 17). Porównanie tych dwóch modlitw ze sobą niejako spontanicznie przywodzi na pamięć powiedzenie św. Augustyna, że Nowy Testament jest ukryty w Starym, a Stary w Nowym znajduje wyjaśnienie (PL 34, 623).

Jarosław

BARBARA TERLECKA

Ks. Norbert Mendecki

PROBLEM ZALEŻNOŚCI LITERACKIEJ Mi 2, 12

Najogólniej rzecz biorąc można podzielić Księgę Micheasza na cztery części.¹ Pierwsza (1—3) jest opowiadaniem o sędzie nad Izraelem. Wyjątek stanowią tu wiersze 2, 12—13, które są obietnicą prorocką. Druga część (4, 1—5, 14) zawiera obietnice eschatologiczne; trzecia (6, 1—7, 7), podobna pierwszej, oskarża Izrael z powodu jego występków. Ostatnia część (7, 8—20) nawiązuje z kolei do części drugiej.

Przyjmuje się powszechnie, że część pierwsza (1—3) pochodzi od proroka Micheasza.² Problem stanowią ww. 2, 12—13, stoją w opozycji do tematu pierwszych trzech rozdziałów. Mówi się o „obcym cielem”,³ które znalazło się pośród gróźb. Van Hoonacker próbuje dlatego zmienić treść owych wierszy skreślając początek 12 i koniec 13. Przy tak pojętej korekturze obietnica prorocka zmienia się w groźbę: wylekniiony naród ucieka przed wrogami.⁴ Proksch, Aalders i Woude uważają, że tutaj do głosu dochodzą fałszywi prorocy z 2, 11, którzy stojąc w opozycji do proroka Micheasza głoszą obietnicę zgromadzenia w jedno rozproszonego narodu.⁵ Trzecia grupa egzegetów uważa, że wiersze te należą do części drugiej księgi Micheasza (4, 1—5, 14) i znalazły się tutaj przypadkowo dzięki przeoczeniu redaktora.⁶ Cie-

¹ Por. A. Weiser, *Die Propheten Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona, Micha*, Göttingen 1974⁶, 231—232; a także H. D. Preuss — K. Berger, *Bibelkunde des Alten und Neuen Testaments*, 1. Altes Testament, Heidelberg 1980, 221.

² Por. M. Robinson — F. Horst, *Zwölf Kleinen Propheten*, Tübingen 1964³, 127; jak również W. Rudolph, *Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja*, Mohn 1975, 136.

³ B. Renaud, *La formation du livre de Michée*, Paris 1977, 104.

⁴ Por. Rudolph, dz. cyt., 63.

⁵ Por. tamże.

⁶ Por. T. Willis, w: ZAW 1968, 53, przyp. 37.

kawą propozycję wysuwają Keil, Knabenbauer, Möller a zwłaszcza Willis.⁷ Według nich należałoby podzielić księgę Micheasza następująco: 1) 1—2; 2) 3—5; 3) 6—7. W ten sposób osiągnęłoby się kompozycję bardziej logiczną. Każda część rozpoczyna się groźbami, a kończy się obietnicami.

Niezależnie od tak zaproponowanego podziału rodzi się pytanie, czy wiersze te pochodzą od proroka Micheasza, czy są produktem z czasu niewoli babilońskiej? Schmidt i Sellin próbują obronić autentyczność powyższych wersów, datując ucieczkę i powrót rozproszonego narodu na rok 701.⁸ Wtedy to Jerozolima została uratowana w cudowny sposób od zagrożenia Asyryjczyków.

W niniejszym przyczynku chciałbym się bliżej zająć motywami z Mi 2, 12 w ich historycznym rozwoju. Wiersz ten rozpoczynają dwa zdania paralelne:

*Zaprawdę zgromadzę ciebie całego, Jakubie!
Zbiorę w jedno Resztę Izraela.⁹*

Para czasowników 'sp Q i qbš PI znajduje się jeszcze u Iz 11, 12, Ez 11, 17 i Mi 4, 6. Obietnice z Iz 11, 12 i Mi 4, 6 pochodzą z okresu niewoli babilońskiej.¹⁰ Ez 11, 17 stanowi co prawda uzupełnienie proctwa 11, 14—16, nie jest jednak wykluczone, że owo uzupełnienie pochodzi od samego proroka.¹¹ Z powyższego zestawu miejsc wynika, że prawdopodobnie owa para pochodzi od Ezechiela i została przejęta przez autora 2, 12, jak i przez autorów Iz 11, 12 i Mi 4, 6.

W naszym tekście Mi 2, 12 występuje pojęcie „Reszty” (*š'ērīt*) narodu. Historię tego pojęcia zarysował Wildberger.¹² Według niego radykalnej zmiany w historii pojęcia „Reszty” narodu dokonał Deuteroizajasz. Wszyscy autorzy Starego Testamentu żyjący przed Deuteroizajaszem przepowiadali groźby dla „Reszty” Izraela.¹³ Jeszcze Ezechiel, żyjący w okresie niewoli babilońskiej mówi o „Reszcie”, która będzie *rozsiana na wszystkie wiatry* (Ez 5, 10).

Deuteroizajasz ogląda w proroczej wizji Syjon w otoczeniu swoich synów i córek (Iz 49, 21—23). Zdziesiątkowanej „Reszcie” przepowiada wybawienie, ponieważ jest ona kontynuacją prawdziwego Izraela i spadkobiercą obietnic patriarchów.

Słowo *š'ērīt* występuje w Księdze Jeremiasza 24 razy. 22 razy mówi o karze dla „Reszty”, a tylko u Jr 23, 3 i Jr 31, 7 obiecuje jej ratunek. Zarówno Jr 23, 3 jak i Jr 31, 7 pochodzą z okresu po nie-

⁷ Tenże, w: SEA 1969, 5—42.

⁸ Por. Rudolph, dz. cyt., 64.

⁹ Wszystkie cytaty wg BT.

¹⁰ Por. H. Wildberger, *Jesaja*, I. Jesaja 1—12, Neukirchen 1972, 465 i Weiser, dz. cyt., 267.

¹¹ Por. W. Zimmerli, *Ezechiel*, Neukirchen 1969, 251.

¹² THAT II, 844—855.

¹³ Zob. Pwt 28, 62; Kpł 26, 35; Jr 11, 23; 19, 9; 44, 28 itp.

woli babilońskiej i wykazują zależność słowno-tematyczną od Deuteroizajasza i Ezechiela.¹⁴

To samo można powiedzieć o Iz 11, 11. Wiersz ten pochodzi z tego samego okresu i nawiązuje zarówno do słownictwa jak i treści deuteroizajaszowo-ezechielowej.¹⁵

Tak więc *š'ērit* u Mi 2, 12 należy widzieć w kontekście pojęcia starotestamentowej „Reszty” narodu. W tym całokształcie wpływu Deuteroizajasza na nasz tekst wydaje się być niezaprzeczalny. Wystarczy porównać Iz 46, 3 (paralelizm pomiędzy „dom Jakuba” a „reszta domu Izraela”) z Mi 2, 12 (paralelizm pomiędzy „Jakub” a „reszta Izraela”), by przekonać się o zależności Mi 2, 12 od słownictwa deuteroizajaszowego.

W Starym Testamencie spotykamy stosunkowo małą ilość miejsc mówiących o Bogu jako pasterzu zbierającym rozproszone owce. Oprócz interesującego nas tekstu wymienić należy jeszcze Jr 23, 3; 31, 10; Iz 40, 11 i Ez 34. W powyższych ustępach słowo *šō'n* występuje tylko u Jr 23, 3 i Ez 34. Jr 23, 3 pochodzi z okresu po niewoli babilońskiej i powstało pod wpływem Deuteroizajasza i w dużej części Ezechiela.¹⁶ U Ez 34 występuje słowo *šō'n* aż 14 razy. W dwunastym wierszu znajdujemy ponadto rzeczownik *k'e'ēder* („jako trzoda”) jak i przyimek *b'etōq* („pośród”). Te same słowa występują u Mi 2, 12. Byłby to więc nowy argument za tezą o zależności Mi 2, 12 od słownictwa ezechielowego.

Kolejne słowo *dōber* z naszego tekstu występuje tylko u Iz 5, 17. *Dōber* oznacza miejsce, gdzie wypasa się bydło, a więc można to przetłumaczyć: „łąka”, „pastwisko”. To samo oznacza *bāš'erā*, które występuje paralelnie do *dōber*. Inne terminy niosące tą samą treść znajdziemy u Jr 23, 3, a przede wszystkim u Ez 34, 13—14. Przemawiałoby to znowu za zależnością naszego tekstu od Ez 34, gdyż Jr 23, 3, jak już wyżej wspomniano, powstał po niewoli babilońskiej.

Ostatni zwrot w wierszu 12 *tehemeh m'e'ādām* został w BT przetłumaczony jako *i będzie gwaro z powodu mnóstwa ludzi*. W zwrocie tym chodzi o podkreślenie liczebności zebranego narodu, tak jak w tekstach: 1 Krl 1, 41; Iz 17, 12; Ps 46, 7; 59, 7; 83, 3 itp. O wielkiej liczbie zebranych Izraelitów mówi Iz 49, 18—21, o wielkiej liczbie powracających Jr 31, 8. Jak już wyżej wspomniano, Jr 31, 8 pochodzi z czasu po niewoli babilońskiej i wykazuje zależność od Deuteroizajasza. Dlatego można się dopatrzeć wpływu Iz 49, 18—21 na nasz werset.

Rekapitulując należy powiedzieć, że Mi 2, 12 powstał pod wpływem słownictwa i treści dwóch wielkich proroków okresu niewoli

¹⁴ S. Böhrer, *Heimkehr und neuer Bund. Studien zu Jeremia* 30—31, Göttingen 1976, 34—36, 66—68.

¹⁵ Wildberger, *Jesaja*, 466 nn.

¹⁶ Böhrer, dz. cyt., 34—36.

babilońskiej. Obydwaj wywarli olbrzymi wpływ na słownictwo i teologię Starego Testamentu. Redaktor naszego tekstu przejął od Ezechiela dwa paralelne czasowniki: 'sp Q — qbš PI (oba znaczą „zebrać”) i dwa rzeczowniki: šō'n (owce) i 'ēder (trzoda), które w przenośnym sensie wyrażają ideę narodu. Wzmianka o pastwiskach, na których Jahwe gromadzi rozproszone owce, należy również do słownictwa ezechielowego.

Od Deuteroizajasza pochodzi zarówno pojęcie „Reszty” (šē'ērīt) narodu, będącej nośnikiem obietnic prorockich, jak i paralelizm „Jakub — Izrael”, oraz wielkość zgromadzonego narodu wyrażona słowami *tehemeh mē'ādām*. Graficznie można tę kwestię ująć następująco:

Ez + DtIz	{a	Zaprawdę zgromadzę ciebie całego, Jakubie!
	{a'	Zbiorę w jedno Resztę Izraela,
Ez	— {b	umieszczę go razem jak owce w ogrodzeniu,
	{b'	jak trzodę w środku pastwiska,
DtIz	— c	i będzie gwaro z powodu mnóstwa ludzi.

Wiedeń

KS. NORBERT MENDECKI

S P R A W O Z D A N I A

O. Augustyn Jankowski OSB

MIĘDZYNARODOWY KONGRES TEOLÓGICZNY PNEUMATOLOGÓW¹ RZYM 22—26 III 1982

Na wyraźne życzenie Ojca św. Jana Pawła II, z okazji 1600. rocznicy I Soboru Powszechnego w Konstantynopolu, a 1550. — Soboru Efeckiego, planowano na jesień roku 1981 Międzynarodowy Kongres poświęcony nauce Kościoła o Duchu Świętym. Tymczasem zamach na Ojca św. z 13 maja ub. roku i powolny powrót jego do zdrowia spowodowały przesunięcie terminu tego Kongresu na wiosnę roku 1982. Siedmiu rektorów wyższych papies-

¹ Tak brzmi oficjalny polski przekład umieszczony w programie wydanym przez Komitet Kongresu. Włoski oryginał brzmi: *Congresso Teologico Internazionale di Pneumatologia*.